

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

NUTARIMAS

DĖL KREIPIMOSI Į LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINĮ TEISMĄ SU PRAŠYMU IŠTIRTI, AR LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ ĮSTATYMO 47 STRAIPSNIO 2 DALIS NEPRIEŠTARAUJA LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI

2019 m. gruodžio 20 d. Nr. XIII-2768
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnio pirmąją dalimi, 106 straipsnio pirmąją dalimi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 63, 64 straipsniais, 65 straipsnio 1 dalies 1 punktu ir atsižvelgdamas į šiuos argumentus:

1) Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisėjas gali atsakyti baudžiamąja tvarka, gali būti suimtas arba gali būti kitaip suvaržyta jo laisvė tik Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimu, išskyrus atvejus, kai teisėjas užtikamas darantis nusikalstamą veiką (*in flagranti*). Pagal šio teisėjų imunitetą apibrėžiančio ir konstitucines nuostatas detalizuojančio straipsnio 2 dalį draudžiama įeiti į teisėjo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, daryti ten arba teisėjo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje asmeninėje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, taip pat atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų ir dokumentų apžiūrą ar poėmį, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus;

2) teisėjo imuniteto pagrindus įtvirtinančiame Konstitucijos 114 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Analogiškos nuostatos Konstitucijoje yra įtvirtintos ir dėl Seimo narių, Ministro Pirmininko ir ministrų. Pagal Konstitucijos 62 straipsnį Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Ministras Pirmininkas ir ministrai negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, negali būti kitaip suvaržyta jų laisvė be išankstinio Seimo sutikimo, o tarp Seimo sesijų – be išankstinio Respublikos Prezidento sutikimo (Konstitucijos 100 straipsnis);

3) konstitucinėje jurisprudencijoje pripažįstama, kad imunitetas apskritai – tai asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinos to asmens pareigoms tinkamai atlikti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas). Konstitucinis

Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 109 straipsnio antrojoje dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas esminių demokratinės teisinės valstybės principų, būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimai). Konstitucinio Teismo doktrinoje taip pat yra akcentuojama, kad svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga (*inter alia*, Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai). Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas reiškia, kad įstatymų leidėjui tenka pareiga nustatyti tokią visumą teisėjo ir teismų nepriklausomumą užtikrinančių garantijų, kurios užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimą, neleistų kištis į teisėjo ar teismo veiklą įgyvendinant teisingumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Taigi konstitucinių normų visuma suponuoja, kad teisėjų imunitetas, kuris yra viena iš teisėjų nepriklausomumo garantijų, nėra absoliutus, o turi būti siejamas tik su jų nepriklausomumo užtikrinimu jiems einant savo pareigas, t. y. teisėjams turi būti garantuojamas funkcinis imunitetas, kurio tikslas – apsaugoti juos nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimosi į jų veiklą (Konstitucijos 114 straipsnio pirmoji dalis). Įstatymuose įtvirtinta teisėjų nepriklausomumo garantijų sistema negali sudaryti jokių prielaidų privilegijoms, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų išvengti atsakomybės ar kitu būdu trukdyti atskleisti nusikalstamas veikas, t. y. negali sudaryti galimybės paneigti teisinės valstybės principą ir iš jo kylančius imperatyvus.

Įstatymuose taip pat negali būti nustatytos tokios garantijos, kurios negalėtų būti kildinamos iš Konstitucijos nuostatų ir jų oficialaus aiškinimo. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją, kurioje Konstitucija užima išskirtinę vietą; teisinėje valstybėje draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktuose, *inter alia*, pačioje Konstitucijoje (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas). Atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją imunitetas yra taikomas išimtinai tik dviem atvejais – dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn ir dėl suėmimo ar kitokio laisvės suvaržymo, kyla pagrįstas pagrindas manyti, kad tokia nuostata (Teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalis), kuri išplečia Konstitucijoje numatytus imuniteto taikymo atvejus, apskritai negalėtų būti įtvirtinta. Šiais aspektais aptariamas Teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalies reguliavimas, garantuojantis atitinkamą apsaugą teisėjui netgi ir tais atvejais, kai atitinkamų jam taikomų

procesinių veikslių atlikimas nėra niekaip susijęs su jo kaip teisėjo statusu ir (ar) teisingumo vykdymu, galėtų būti vertinamas kaip galimai neatitinkantis konstitucinės teisėjo nepriklausomumo, taip pat ir teisėjų imuniteto, sampratos ir apimties, laiduojamos Konstitucijoje;

4) atitinkamą konstitucinių normų vertinimą taip pat patvirtina ir tarptautinių institucijų praktika. Pavyzdžiui, 2015 m. birželio 19–20 d. Venecijos komisijos 103 plenarinėje sesijoje priimtos išvados Nr. CDL-AD(2015)13 dėl Ukrainos Konstitucijos pakeitimo, susijusio su parlamento narių ir teisėjų imunitetu, 25 punkte teigiama, kad „Venecijos komisija nuosekliai atkreipia dėmesį į tai, kad teisėjai neturėtų turėti bendrojo imuniteto, bet turėtų turėti funkcinių imunitetą, t. y. imunitetą aktams, kurie atlikti vykdant teismines funkcijas“. „Nors funkcinės apsaugos priemonės yra reikalingos norint užtikrinti teisminį nepriklausomumą nuo neteisėtos pašalinių įtakos, plačios apimties imunitetas nėra reikalingas. Teisminis nepriklausomumas nepriklauso nuo plataus imuniteto buvimo ir teisėjai turi atsakyti už bet kokius įtariamus nusikaltimus, darant prielaidą, kad jiems yra prieinamos visos normalios gynybos, apeliacijos procedūros bei kiti teisės viršenybės elementai“, o Venecijos komisijos išvados 26 punkte teigiamai įvertinti Ukrainos Konstitucijos pakeitimai, kuriais „teisėjai nėra traktuojami kaip privilegijuoti dėl baudžiamųjų teisės pažeidimų, nesusijusių su priimamais teisminiais sprendimais, ir už juos jie atsako kaip ir bet kuris kitas asmuo“;

5) teisėjo, kaip ir Seimo nario ir Vyriausybės nario, kurie taip pat yra pareigūnai, atliekantys funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią, imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nėra nustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu (Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas); Seimo nariai, ministrai, teisėjai pagal Konstituciją turi dalinį imunitetą nuo tam tikrų administracinio poveikio priemonių (Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas).

Taigi, kaip matyti iš pirmiau nurodytų oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų, pareigūnams, įgyvendinantiems funkcijas vykdant valstybės valdžią (išskyrus Respublikos Prezidentą), Konstitucijoje yra įtvirtintas imunitetas būtent baudžiamosios atsakomybės ar laisvės suvaržymo atveju. Pažymėtina ir tai, kad, nors pareigūnų, atliekančių funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią, imunitetą įtvirtinančių Konstitucijos nuostatų platesnis aiškinimas jose vartojamos „laisvės suvaržymo“ sąvokos aspektu oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje nėra pateiktas, ta aplinkybė, kad „laisvės suvaržymo“ sąvoką oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos sieja, be kita ko, su daliniu imunitetu nuo administracinės atsakomybės – imunitetu nuo tam tikrų administracinio poveikio priemonių taikymo, sudaro prielaidas manyti (atsižvelgiant į galimas taikyti administracinio poveikio priemones), kad šiame kontekste „laisvės suvaržymo“ sąvoka pagal Konstituciją turėtų būti suprantama ne kaip bet kokių poveikio priemonių konkrečiam pareigūnui taikymas, o taikymas būtent tokių priemonių, kuriomis suvaržoma jo fizinė laisvė. Atitinkamai yra prielaidų manyti, kad Konstitucijos 114 straipsnio antrosios dalies

nuostatos, pagal kurias teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo, aiškintinos kaip reiškiančios teisėjo imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės ar jo laisvės suvaržymo, laisvės suvaržymą šiame kontekste siejant su poveikio priemonių, kuriomis suvaržoma jo fizinė laisvė, taikymu jo atžvilgiu;

6) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) III dalyje „Procesinės prievartos priemonės“ įtvirtintas procesinių prievartos priemonių teisinis reguliavimas, pagal kurį procesinės prievartos priemonės skirstomos į kardomasias priemones (BPK XI skyrius) ir kitas procesines prievartos priemones (BPK XII skyrius), prie kurių priskiriama ir asmens apžiūra (BPK 143 straipsnis), krata (BPK 145 straipsnis), asmens krata (BPK 146 straipsnis), poėmis (BPK 147 straipsnis). Pažymėtina, kad kardomosios priemonės gali būti skiriamos įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam (BPK 119, 121 straipsniai), o kitų procesinių prievartos priemonių, tokių kaip asmens apžiūra, krata, asmens krata, poėmis, taikymas pagal BPK nuostatas nesiejamas su reikalavimu, kad asmuo, kuriam jos taikomos, baudžiamojo proceso kontekste turėtų įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo procesinį statusą, t. y. tai nėra siejama su tokio asmens patraukimu baudžiamojon atsakomybėn – kitos procesinės prievartos priemonės pagal BPK asmeniui gali būti taikomos ir jo nepatraukus baudžiamojon atsakomybėn. Remiantis šiomis BPK nuostatomis, kitomis procesinėmis prievartos priemonėmis taip pat nėra suvaržoma asmens, kuriam jos taikomos, fizinė laisvė.

Konstitucijoje įtvirtintas draudimas be Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimo kitaip suvaržyti teisėjo laisvę neturėtų būti traktuojamas kaip draudimas be šių subjektų sutikimo esant teisiniam pagrindui teisėjo gyvenamosiose ar kitose patalpose, susisiekimo priemonėse daryti kratas ar taikyti kitas procesines prievartos priemones, kuriomis nėra ribojama fizinio asmens laisvė. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucinis Teismas, 2000 m. gegužės 8 d. nutarime pasisakydamas dėl Seimo nario ir Respublikos Prezidento neliečiamybės garantijų, pažymėjo, kad asmens neliečiamumo, kaip teisės saugomos vertybės, turinį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas, pažymėdamas, kad žmogaus teisė į asmens neliečiamybę yra tiesiogiai susijusi su žmogaus teise į fizinę laisvę, iš esmės atskleidė, kad asmens laisvės sąvoka pagal Konstituciją yra suprantama kaip asmens fizinė laisvė. Taigi, remiantis šiuo išaiškinimu, darytina išvada, kad Konstitucijos normos draudžia be Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimo teisėjo atžvilgiu atlikti veiksmus, kuriais konkrečiai būtų ribojama jo fizinė laisvė, judėjimo laisvė, t. y. veiksmus, kurie neleistų jam vykdyti teisėjo pareigų arba suvaržytų galimybes jas vykdyti. Aptariamam aspektui, taip pat akcentuojant tai, kad įstatymų leidėjui nustatant teisinį reguliavimą kyla pareiga atsižvelgti į Konstitucinio Teismo oficialiai išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą, Teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalies nuostata vertintina kaip galimai neatitinkanti pateiktos konstitucinės jurisprudencijos, kadangi savo turiniu

draudžia taikyti ir tas procesines prievartos priemones, kuriomis fizinio asmens laisvė nėra ribojama, pavyzdžiui, asmens apžiūrą, kratą, asmens kratą ir poėmį. Asmens apžiūros, kratos, asmens kratos ar poėmio tikslas yra ne suvaržyti teisėjo fizinio judėjimo laisvę ar iš esmės trukdyti jo profesinei veiklai, o surinkti tyrimui ir bylos nagrinėjimui teisme reikalingus duomenis. BPK 149 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teisė kratą atliekančiam pareigūnui uždrausti asmenims būti tam tikroje patalpoje ar iš jos išeiti, susižinoti su kitais asmenimis negali būti sutapatinta su Konstitucijos 114 straipsnio antrojoje dalyje išskirtu kitokiu teisėjo laisvės suvaržymu. Atliekant teisėjo asmens, gyvenamosios vietos kratą, šio subjekto fizinė judėjimo laisvė nėra ribojama, todėl atitinkamo subjekto leidimas tokiems veiksams nėra būtinas (taikytina bendroji tvarka). Taip pat akcentuotina, kad Konstitucijos 114 straipsnio antrosios dalies nuostatos turėtų būti vertinamos kaip reiškiančios tiesioginį teisėjo judėjimo laisvės suvaržymą lemiančių priemonių, kurios iš esmės trukdo jo profesinei veiklai, pavyzdžiui, suėmimo ar laikino sulaikymo, taikymą esant atitinkamo subjekto leidimui. Tokių priemonių pagrindinis tikslas yra užtikrinti netrukdomą asmens dalyvavimą baudžiamajame procese ar sudaryti sąlygas pasiekti tokį tikslą, tačiau kratos bei poėmio tikslas yra kitas, t. y. surinkti reikšmingus tyrimui ir bylos nagrinėjimui teisme duomenis. Be kita ko, pabrėžtina ir teisės saugos institucijoms iš Konstitucijos nuostatų kylanti pareiga prieš kreipiantis į atitinkamus subjektus dėl sutikimo patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, surinkti įrodymus, patvirtinančius, kad teisėjas galimai padarė nusikalstamą veiką;

7) aptariamų aplinkybių kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuojantis bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus, pasisakydamas dėl Teismų įstatymo 47 straipsnio 1, 2 dalių, BPK 3² straipsnio, 20 straipsnio 4 dalies, 145, 146 straipsnių nuostatų, konstatavo, kad teisėjui ikiteisminiame tyrime taikant procesinę prievartos priemonę – kratą ir asmens kratą – būtinas kompetentingos institucijos sutikimas (išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką), kadangi tiek kratos, tiek asmens kratos atlikimas suvaržo asmens, kurio atžvilgiu šie veiksmai atliekami, laisvę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-174-303/2019). Pateikto aiškinimo kontekste pažymėtina, kad Konstitucijoje nėra tiesiogiai nustatyta, kad duoti sutikimus vykdyti kratas teisėjo atžvilgiu yra įgaliotas Seimas ar Respublikos Prezidentas. Atsižvelgiant į tai, kyla pagrįstų teisinių abejonių, kad tokie šių subjektų veiksmai galėtų viršyti Konstitucijoje numatytus jų įgaliojimus. Be to, pažymėtina, kad Konstitucija nenustato teisėjams papildomų reikalavimų (leidimų), palyginti su tais, kurie yra nustatyti bet kuriam kitam asmeniui, siekiant įeiti į pastarojo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, daryti ten arba jo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje asmeninėje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, taip pat atlikti asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų ir dokumentų apžiūrą ar poėmį;

8) pažymėtina, kad nustatčius papildomą reikalavimą gauti Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimą tuo atveju, kai ikiteisminio tyrimo metu norima teisėjui taikyti procesinę prievartos priemonę – kratą ar asmens kratą (išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką), kyla reali grėsmė išsamiam nusikalstamos veikos tyrimui.

Praktikoje galimos situacijos, kai iš karto, neatidėliotinai, neatlikus kratos, gali būti paslėpti ar sunaikinti nusikalstamos veikos įrankiai, nusikalstamu būdu gauti ar įgyti daiktai bei vertybės, taip pat daiktai ar dokumentai, galintys turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, todėl vėlesnis kratos atlikimas teisėjo atžvilgiu, tik po to, kai bus gautas Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimas, iš esmės paneigtų tokio procesinio veiksmo prasmę bei sudarytų kliūtis surinkti tyrimui reikšmingus duomenis, kartu teisėjui garantuotų absoliutų neliečiamumą nuo baudžiamojo persekiojimo veiksnių, o tai reikštų teisinės valstybės principo pažeidimą;

9) kaip minėta pirmiau, analogiškos Konstitucijos nuostatos garantuoja imunitetą tiek teisėjams, tiek ir Seimo bei Vyriausybės nariams. Taip pat pažymėtina, kad skirtingų subjektų atžvilgiu šios konstitucinės nuostatos įstatymuose yra detalizuojamos nevienoda apimtimi. Teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad draudžiama įeiti į teisėjo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, daryti ten arba teisėjo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje asmeninėje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, taip pat atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų ir dokumentų apžiūrą ar poėmį, tačiau tokie ribojimai dėl Seimo ar Vyriausybės narių nėra įtvirtinti jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Remiantis tuo, kad Konstitucija visoms šioms asmenų kategorijoms nustato vienodą imuniteto apimtį, darytina išvada, kad įstatymu nustatytas teisėjų imunitetas yra nepagrįstai platesnis ir gali būti vertinamas kaip nepagrįsta privilegija, atsižvelgiant, be kita ko, ir į tai, kad pagal Konstituciją imunitetas yra taikomas išimtinai tik dviem atvejais – dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn ir dėl suėmimo ar kitokio laisvės suvaržymo, n u t a r i a:

1 straipsnis.

Kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalis (2013 m. gruodžio 23 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio antrajai daliai, 114 straipsnio antrajai daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Seimo Pirmininkas

Viktoras Pranckietis